

Side Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Mermer Aphrodite Heykelciği¹

H. Yeliz ÖZTUNÇ² - Serap ERKOÇ³

Keywords: Side Museum, Marble, Statuette, Aphrodite, Louvre-Neapel.

Six marble statuettes of Aphrodite, which were brought to Side Museum in various ways (city excavations or purchase), constitute the subject of this study. Two of the aforementioned statuettes were handled separately by different researchers and typology suggestions were presented and dated. In this study, these two statuettes published previously were typologically re-evaluated, and unpublished typology suggestions were introduced. In this case, it was found that the works belonged to the most common type of goddess known as Louvre-Napoli in the current literature. Unfortunately, the data of the findings contexts of these artefacts are the insufficiency. Therefore, they can be dated by the analysis of their style only. This statue type of goddess is very popular in the times of Traian and Antonins. There is a decline from the 3rd century AD. These statuettes were also dated to the Antonine and Severus period. It has been suggested that the artefacts could be produced in this city due to the origin of the most of them in Side and its surroundings. However, the stylistic analysis of these statuettes revealed the fact that it needs more data for the validity of this suggestion.

Anahtar Kelimeler: Side Müzesi, Mermer, Heykelcik, Aphrodite, Louvre-Napoli.

Side Müzesi'ne çeşitli yollarla (kent kazısı veya satın alma) kazandırılan altı adet mermer Aphrodite heykelciği bu çalışmanın konusunu oluşturur. Bahsi geçen heykelciklerden ikisi daha önce farklı araştırmacılar tarafından ayrı ayrı ele alınmış, tipoloji önerileri sunulmuş ve tarihlendirilmiştir. Bu çalışmada, daha önce yayınlanan bu iki heykelcik tipolojik olarak yeniden değerlendirilmiş, yayınlanmamışlara ise tipoloji önerileri getirilmiştir. Bu durumda eserlerin güncel literatürde tanrıçanın "Louvre-Napoli" adıyla bilinen en yaygın tipine ait oldukları tespit edilmiştir. Maalesef ki eserlerin buluntu kontekslerine dair verilerinin yetersizliği ancak stil-kritik yapılarak tarihlendirilmelerine neden olmuştur. Tanrıçanın bu tipi Traian ve Antoninler dönemlerinde oldukça popülerdir. MS 3. yüzyıldan itibaren ise bir düşüş yaşamaktadır. Side eserleri de bu skalada Antoninler ile Severuslar dönemi aralığında yerlerini almışlardır. Tipin en fazla örneğinin Side ve çevresinde ele geçmesinden hareketle eserlerin bu kentte üretilmiş olabileceği önerilmiştir. Ancak eserler arasında yapılan üslup analizi bu önerinin geçerliliği için daha fazla verinin olması gerçeğini ortaya koymuştur.

¹ Hakeme Gönderilme Tarihi: 12.06.2019 Kabul Tarihi: 04.07.2019

² H. Yeliz Öztunç, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Bilim Dalı Doktora Programı, Eskişehir. E-mail: yelizoztunc@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-6647-8125.

³ Serap Erkoç, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Eskişehir. E-mail: seraperkoc@anadolu.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-4949-1045.

Giriş

Antik Dönemde anıtsal boyuttaki heykellerin model alınarak üretildikleri küçük ölçekli heykelcikler, MÖ 5. yüzyıldan MS 3. yüzyıla kadar uzun bir zaman diliminde ve geniş bir malzeme yelpazesinde¹ yapılmışlardır (Bartman 1992: 1, 26, 31). İstatistiksel verilere göre antik dönemde 25 cm ve altındaki yükseklikte üretilen heykelcikler oldukça nadirdir (Filges 1999: 423). 35-55 ve 80 cm aralığındakiler ise daha yaygın bir grubu oluşturur (Kane – Carrier 1988: 197-198 / Res. 1; Filges 1999: 423-424). Çalışma kapsamında değerlendirilen heykelciklerin yükseklikleri tüm olarak korunagelen eserlerden (Kat. Nr. 1 ve 5) hareketle, kaide dâhil, 36 – 37.5 cm olarak belirlenmiştir. Böylece Side örnekleri ölçü anlamında rahatlıkla antik dönemde yaygın olarak üretilen gruba dâhil edilebilir.

Halka açık alanlar için üretilen büyük heykellere nazaran, küçük heykelcikler özel (konut, bahçe vb.) veya dinsel alanlar için üretilirler. Buna bağlı olarak da çeşitli anlamlar ifade etmektedirler (Bartman 1992: 42; Filges 1999: 423). Konutlarda kült amaçlı, mezar veya dini açıdan önemli yapılarda ise adak eşyası ya da ölü için özel anlamlar taşıyan şahsi birer eşya olarak kullanıldıkları düşünülür (Romano 2006: 79). Side eserlerinden buluntu yeri belli olan üç eserin (Kat. Nr. 3, 4 ve 6) anlamlarına dair düşüncelere aşağıda değinilecektir.

Tipoloji

Çalışmaya konu edilen altı eserden² ikisi (Kat. Nr. 1 ve 5) neredeyse tüm olarak korunagelmıştır. Bunlardan 5 numaralı eser (Fig. 5a-b), J. İnan³ (İnan 1975: 38-40, No: 8 / Lev. XX, 1-2), A. Filges (Filges 1999: 378, 403, 427, Lev. 35-3) ve M. Brinke (Brinke 1991: 77, 113, 224, No. KM51) tarafından Aphrodite'nin Louvre-Napoli⁴ tipi içerisinde değerlendiril-

¹ Mermer, terrakotta, bronz ve kireçtaşı.

² Çalışmaya konu edilen altı eserden beşi, 2018'de Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Bilim Dalında H. Yeliz Öztunç'un, Dr. Öğr. Üyesi Serap Erkoç danışmanlığında hazırlanan "Side Müzesi'nde Bulunan Mermer Tanrı ve Tanrıça Heykelcikleri" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışmasında ele alınmıştır. Heykelciklerin çalışılmasına izin veren Side Kazı Başkanı Prof. Dr. Hüseyin Sabri Alanyalı'ya ve heykelciklerin bulunduğu Side Müzesi'ndeki çalışmalarda her türlü yardımı ve kolaylığı bizlere sağlayan Müze Müdürü Güner Kozdere ile Uzman Arkeolog Özay Özgür Ağar'a teşekkürlerimizi sunarız. Altıncı ve son eser ise, 2014 yılında onaylanan Koruma Amaçlı İmar Planına göre Side Müzesi denetiminde Side Antik Kenti III. Derece Arkeolojik Sit Alanındaki 331 numaralı parselde 2018'de yapılan kazılarda ele geçmiştir. Bu vesile ile tüm çalışmalarda emeği geçen başta Müze Müdürü Güner Kozdere olmak üzere, Arkeolog Cihan Salman, Arkeolog Emine Gökgöz, Müze Araştırmacısı Fatma Tufan ile Arazi sorumluları Arkeolog Erkan Çiftçi ve Arkeolog Semanur Meydan'a teşekkür ederiz. Katalogdaki 3 numaralı eserin fotoğrafı, Arkeolog Bilge Arı tarafından çekilmiştir, kendisine destekleri için teşekkür ederiz. Diğer eserlerin fotoğrafları yazarlara aittir.

³ İnan, yayınında Aphrodite'nin bu tipi için W. Fuchs tarafından önerilen, Louvre-Napoli isimlendirmesi yerine Venüs Genetrix'i kullanmayı tercih ettiğini ifade eder (İnan 1975: 38-39, dipnot 191). Bu çalışmada güncel yayınlardan hareketle Louvre-Napoli isimlendirmesi kullanılmıştır.

⁴ Tip, modern kaynaklarda farklı isimlerle anılır. Çünkü; Plinius, *Naturalis Historia*'da (35, 155)

miştir. Tanrıçanın bu tipi, Paris Louvre Müzesi'nde korunan ve tipe adını veren heykelden (Env. No. 525) hareketle şu şekilde tanımlanır: tanrıça, sol göğsünü açıkta bırakan ve yere kadar uzanan bir khiton giymektedir. Khiton üzerindeki himation'un bir ucu sol kol üzerinden atılarak aşağıya doğru sarkıtılmakta, diğer ucu ise sırt arkasından dolanarak yukarıya doğru kaldırılmış sağ el ile tutulmaktadır. Öne doğru uzatılan sol elinde ise Paris'ten almış olduğu elmayı tutmaktadır (Brinke 1996: 11-13).

Kat. Nr. 5 heykelciği, Paris Louvre Müzesi'ndeki heykel ile tipolojik bir benzerlik içerisindedir. Ancak daha önceden İnan'ın da belirttiği gibi, iki eser yan yana getirildiğinde detayda bazı farklılıkların varlığı dik-

kati çeker. Bu farklılıkların en belirgin olanı hiç kuşkusuz Side örneğinin sol yanına kanatlı, küçük bir çocuk heykelciğinin eklenmiş olmasıdır. Ayrıca tipe adını veren heykele göre, zayıf bir vücut yapısına ve ince bir bele sahiptir. Bunun yanı sıra taşıyıcı bacağı hafif dışarı doğru çıkıklığı, sol kalça kavisinin de daha belirgin olmasına neden olmuştur. Baş kısmında da önemli farklılıklar yakalanır. Side örneğinin başındaki yüksek stephane, heykelciği tipe ismini veren eserden ayıran önemli bir başka motiftir. Ayrıca alın merkezinde ortadan ikiye ayrılan dalgalı saç bukleleri, arkada küçük bir topuz oluşturmakta ve enseden omuzlara doğru bukleler inmektedir. Louvre eserinde ise böylesi buklelere rastlanılmamaktadır.

İlk defa bu çalışmada değerlendirilen Kat. Nr. 1'in (Fig. 1a-b) de yine tanrıçanın Louvre-Napoli tipinin bir tekrarı olduğundan şüphe yoktur. Zira heykelcik, tipin yukarıda bahsedilen ayırt edici birçok özelliğine (*sol göğsün açıkta bırakılması*, öne doğru uzatılan

Fig. 1a-b

Arkesilaos'un, MÖ 46 yılında Caesar Forum'undaki Venus Genetrix tapınağı için bir kült heykeli yaptığı bilgisini verir. Bu bilgi doğrultusunda araştırmaclar, Louvre heykelini Genetrix tapınağının kayıp kült heykeli olarak düşünürler ve eseri Venus Genetrix tipi olarak isimlendirirler (Bieber 1933: 261-276). Ancak, Arkesilaos'a atfedilen Genetrix tapınağındaki kült heykelinin tamamen giyimli bir tanrıçayı temsil ettiğinin anlaşılması, Louvre heykelinin hiçbir şekilde Arkesilaos'a atfedilemeyeceğı, dolayısıyla da Venüs Genetrix olarak isimlendirilmemesi gerektiğı ortaya çıkmıştır (Brinke 1996: 8). Diğer taraftan bahsi geçen Louvre eserinin önceden Fransa'nın güney yakınlarındaki Fréjus'dan bulunduğı bilgisinden hareketle eser, belli bir zaman diliminde Aphrodite - Fréjus tipi olarak da isimlendirilmiştir. Ancak en son araştırmalarda eserin Napoli yakınlarından ele geçtiğı tespit edilince Fréjus isimlendirmesi yerine Louvre-Napoli isimlendirilmesi yapılmıştır. Bu durumda Paris-Louvre Müzesi'ndeki (Env. No. 525) eser, Aphrodite'nin Louvre-Napoli tipine adını veren eser olmuştur. Tipe ait kopyalar için bkz. Delivourias et al. 1984: 34-35 No. 225-240; Schmidt 1997: 196-198 No. 1-29. Louvre-Napoli tipinin yaratıcısı olarak ağırlıklı kabul edilen iki görüş vardır: ya Polykleitos'un öğrencisi Kallimakhos ya da Alkamenes'dir (İnan 1975: 39; Stewart 1990: 167-271; Brinke 1996: 7).

Fig. 2a-b

sol eldeki elma, yukarı kaldırdığı sağ eli ile de himation'un ucunu tutması gibi) sahiptir. Ancak bu heykelcikte de 5 numaralı eserde olduğu gibi Aphrodite'ye sol yanında küçük bir çocuk eşlik eder. Ayrıca başındaki yüksek stephane ve enseden omuzlara sarkıtılan uzun bukleler, bu eseri de yine ana tipten uzaklaştırır.

Side eserlerindeki bu farklı-

lıklar, onların tipin birer varyantı olarak yorumlanmalarına neden olur. Zira, herhangi bir eserin bir tip içerisinde değerlendirilebilmesi için eserin tipe adını veren esere duruş, motif ve boyut bakımından benzerlik göstermesi gerekir. Eğer bu üç özellikten biri ya da birkaçında farklılık söz konusu olursa bu tip eserler, tipin varyantı olarak kabul görmektedir (Koçak 2016: 333). Esasında Side eserlerinin varyant olarak isimlendirilmelerine neden olan motiflere (*çocuk heykelciği, yüksek stephane veya omuzlara sarkıtılan uzun saç bukleleri*) Antalya Müzesi'nde korunan üç heykelcikte daha (Env. No. 318⁵, Env. No. 1008⁶, Env. No. 1009⁷) rastlanılır. Bahsi geçen eserler ile daha önceden yayınlanan Kat. Nr. 5'in yanındaki kanatlı çocuk figürleri, Filges tarafından Eros olarak isimlendirilir (Filges 1999: 378-379). Bu örneklerden hareketle Kat. Nr. 1'in yanındaki kanatlı çocuk heykelciği de tarafımızca Eros olarak yorumlanır. 5 numaralı eserdeki Eros, elinde tıpkı Antalya 318 ve 1008 numaralı heykelciklerde olduğu gibi meyve sepeti taşıırken 1 numaralı eserde, çapraz duran bir meşale tutmaktadır.

Antalya örnekleri dışında; tanrıçayı aynı tip içerisinde gösteren Afyon⁸, Eskişehir⁹, Ödemiş¹⁰, Yalvaç¹¹ (iki adet), Mardin¹², J. Paul Getty Müzesi¹³, Freiburg Sanat Merkezi¹⁴,

⁵ Filges 1999: 378-379, 427, Lev. 34, 2; Alexandridis 2004: 222, No. 1.

⁶ Filges 1999: 378-379, Lev. 34, 3-4; Alexandridis 2004: 222, No. 2.

⁷ Filges, 1999: 379, 403, 426, 427, Lev. 35, 1-2; Alexandridis 2004: 222, No. 3.

⁸ Afyon Arkeoloji Müzesi, Env. No. 3383.

⁹ Cox – Cameron 1937: 164-165, Nr. Sch. 2, Res. 103a-b.; Alexandridis 2004: 222, No. 5.; Filges 1999: 413-414, Abb. 2, / 427, No. 11. Filges, daha önceki araştırmacılar tarafından buluntu yeri Eskişehir (Dorylaion) olarak bahsedilen eseri 'eskiden Eskişehir' ifadesi ile belirtir.

¹⁰ Buluntu yeri bilinmeyen eser, Afyon Müzesi'nden Ödemiş Müzesi'ne devredilmiştir. Bkz. Gülbay 2014: 180-182.

¹¹ Yalvaç Arkeoloji Müzesi, Env. No. 2122 ve 2419.

¹² Mardin Arkeoloji Müzesi, Env. No. 5965.

¹³ <http://www.getty.edu/art/collection/objects/9826/unknown-maker-statuettes-of-aphrodite-with-eros> (Erişim tarihi: 22.08.2019). Müzenin resmi sitesinde eserin (81.AA.163) buluntu yeri, soru işaretli Küçük Asya olarak belirtilmiştir.

¹⁴ Filges 1999: 427, No. 10, Lev. 35-4.; Alexandridis 2004: 222, No. 5.

Sotheby's koleksiyonu¹⁵ ve Tralleis¹⁶ heykeltiklerinin yanında da tıpkı Side eserlerinde olduğu gibi küçük birer çocuk yer alır. Ancak Side eserleri ile bu eserler yan yana getirildiğinde, ana motiflerde dahi birbirlerinden farklılıklar sundukları

Fig. 3a-b

yakalanır. En bariz farklılık ise Afyon, Mardin, Freiburg, J. Paul Getty, Sotheby's, Tralleis ve Yalvaç (Env. No. 2122) heykeltiklerinde gözlemlenir. Bu eserler, diğer heykeltiklerden farklı olarak bel hizalarında bir kemere sahiplerdir. Hatta Tralleis eserinin khitonu üzerindeki kolpos onu diğerlerinden tamamen uzaklaştırır. Bunun yanı sıra başın bir yöne bakması / cepheden verilmesi ya da başlarındaki stephane gibi öğelerde de yine farklılıklar vardır. Bu anlamda Side eserlerine en yakın örneklerin Antalya'daki heykeltikler olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Ancak Side eserleri de dâhil toplam bu on beş eseri bir araya getiren ana öge, her birinin tanrıçanın Louvre-Napoli tipinin birer varyantı olmalarıdır.

Side Müzesi'nde tanrıçayı Louvre-Napoli tipi içerisinde gösteren dört eser (Kat. Nr. 2, 3, 4 ve 6) daha mevcuttur. Bunlardan 2 numaralı eserin (Fig. 2a-b) kalçadan itibaren üst gövdesi, diğerlerinin ise belden yukarıları korunmuştur. Khiton ve himation giyimli heykeltikler, tipin ayırt edici en önemli motifleri olan sol göğüs açıklığına sadık kalmışlardır. Bunun yanı sıra vücutlarının sağ tarafında adeta perde gibi aşağıya uzatılan himation parçası ve yana doğru açılan sağ kol (Kat. Nr. 3, 4 ve 6) (Fig. 3a-b, Fig. 4a-b ve Fig. 6a-b) ile dirsekten bükülerek öne doğru uzatılan sol kol (Kat. Nr. 2 ve 6) hareketi tanrıçanın Louvre-Napoli tipine adını veren eserlerle benzerlik sunar. Her birinin omuzlarında korunan saç bukleleri onları tipin birer varyantı olarak önerdiğimiz Kat. Nr. 1 ve 5'e yakınlaştırır. Bu dört eserden Kat. Nr. 4 (Fig. 4a-b), daha önceden İnan tarafından yayınlanmıştır (İnan 1975: 168 No. 134, Lev. LXXXVIII, 4). İnan, kısa bir tanımlama yaptığı eseri 5 numaralı eser ile aynı tip altında değerlendirmiştir. Ancak bu son dört eserin korunmuşluk düzeyleri onları, ne tipin birer varyantı olarak önerdiğimiz Kat. Nr. 1 ve 5 ile ne de tipe adını veren heykel ile detaylı bir motif karşılaştırması yapılmasına imkân tanımaz. Bu durum, bu son dört eserin (Kat. Nr. 2, 3, 4 ve 6) ancak genel bir tanımlama ile Louvre-Napoli tipi olarak yorumlanmalarına neden olur.

¹⁵ <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2007/antiquities-no8373/lot.66.html> (Erişim tarihi: 22.08.2019). Eserin buluntu yeri Küçük Asya olarak belirtilmiştir.

¹⁶ Tralleis eseri, M. Dinç tarafından Louvre-Napoli tipinin varyantı olarak değerlendirilir. Eserin sol yanındaki çocuk heykeliçığının sadece kanadının bir kısmının korunduğu bilgisi verilmiştir. Bkz. Dinç 2013: 97-100. Lev. XIII a-c.

Tarihlendirme Önerileri

Eserlerden buluntu yeri belli olanların dahi kontekstlerine dair bilgiler yetersizdir. Bu nedenle eserler, stil kritik yoluyla tarihlendirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu tip küçük ölçekli eserlerin detaydan uzak oluşları, kimi zaman bu yöntemde de zorluk yaşanılmasına neden olmaktadır. Belki de bu noktada en şanslı olunan husus, eserlerden ikisinin (Kat. Nr. 1 ve 5) tarihlendirme için daha fazla detaya sahip baş kısımlarının korunmuş olmasıdır.

Eserler arasından daha önce farklı araştırmacıların çalışmalarına konu edilen iki eserden (Kat. Nr. 4 ve 5) sadece 5 numaralı olanı tarihlendirilmiştir. Eser, MS 3. yüzyıl başından MS 4. yüzyıl başına kadar farklı tarih aralıklarına yerleştirilmiştir. J. İnan'a göre, heykelciğin detaylı saç, ağız ve göz işçiliği tarihlendirme konusunda yardımcı olmuştur. Bu noktada araştırmacı, heykelciğin saç bukleleri arasındaki ve ağız kenarındaki burğu deliklerini aynı müzede korunan ve MS 3. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilen kadın portresi ile stil anlamında yakınlık gösterdiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra eserin göz işçiliğini ise yine Side Müzesindeki Constantinus dönemine tarihlendirilen kadın başına benzetmektedir. Bu benzerliklerden hareketle araştırmacı heykelciği, MS 4. yüzyılın başlarına tarihlendirmektedir (İnan 1975: 38-40, No. 8). M. Brinke ise, J. İnan'ın tarihlendirmesinin eser için geç bir tarihlendirme olduğunu dile getirir ve eseri Severuslar dönemi portreleriyle karşılaştırarak MS 3. yüzyılın başına yerleştirir (Brinke 1991: 77, 113, 224). A. Filges ise eserin sahip olduğu kaide tipinin¹⁷ MS 3. yüzyılın ikinci yarısında moda olduğunu ve MS 4. yüzyıldan ileriye gitmediğini ifade eder (Filges 1999: 403). Eseri, bir arada bulunan Zeus ve Ares heykelcikleri ile birlikte değerlendirerek MS 3. yüzyılın sonu – 4. yüzyılın başına tarihlendirir (Filges 1999: 412). Tarafımızca ise eser için MS 3. yüzyılın başı, en geç ortası önerilmektedir. Eserin baş kısmının korunagelmiş olması tarihlendirme için en önemli öğedir. Özellikle saçlarda, göz pınarlarında ve dudak kenarlarında gözlemlenen küçük burğu delikleri, matkap işçiliğine işaret eder. Ayrıca, kalın ve yağlı göz kapakları, gözaltı torbalarının var olması ve göz bebeğinin, göz kapağının altında tam merkeze hafifçe bir oyuk ile belirginleştirilmesi eserde dikkati çeken diğer öğelerdir. Göz pınarlarında ve ağız kenarlarındaki matkap delikleri, kalın göz kapaklarının düşüklüğü Selçuk Efes Müzesi'nde Severuslar dönemine tarihlendirilen kadın portresinde (İnan – Rosenbaum 1966: 128, No. 153), Antalya Müzesi'nde MS 3. yüzyılın başına tarihlendirilen erkek çocuk portresinde (İnan 1965: 25, Lev. XVII / Res. 1-2; İnan – Rosenbaum 1966: 216, No. 302), Kopenhag Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'nde Iulia Paula'nın portresinde (Wood 1986: 52-53, Res. 16) ve son olarak Londra İngiliz Arkeoloji Müzesi'ndeki Tranquillina'nın portre başında (Wood 1986: 131, Res. 57a-b) yakalanmaktadır.

¹⁷ A. Filges, Küçük Asya'daki küçük ölçekli heykelcikleri konu aldığı makalesinde, kaideli örnekleri kaide tiplerine göre dört gruba ayırmıştır. Side eserini de bunlardan IV. tipe dâhil etmiştir. Ortası yüksek bir trokhilos'a sahip, üst ve altı ince profilli bu tipin ayırt edici en önemli özelliği üst profil üzerindeki ince basamak detayıdır. Filges 1999: 403.

Bu eserin dışındaki beş eser ise Orta-Geç Antoninler ile Severuslar dönemi aralığında bir zaman dilimine yerleştirilmiştir. Şöyle ki Kat. Nr. 1'in keskin ve neredeyse yay gibi kaş hattı, göz kapaklarının düşük, göz bebeklerinin neredeyse fasulye tanesi biçiminde işlenmiş olması; du-

Fig. 4a-b

dak kenarlarında, göz pınarlarında ve dudak üzerinde küçük burğu deliklerinin bulunması son olarak ise saçlardaki matkap izlerinin oldukça belirgin biçimde verilmesi, eseri Antalya Müzesi (İnan 1965: 21-22, No. 10 / Lev. XII) ile Roma Nuovo Capitolino Sala I-19'da (Alexandridis 2004: 197, No. 213 / Lev. 47, 3) korunan Lucilla portrelerine ve yine Antalya Müzesi'ndeki Genç Faustina Portresi'ne (İnan 1965: 20-21, No. 9 / Lev. VII - Res. 3) yakınlştırır. Özellikle saçlardaki matkap işçiliği Madrid Prado Müzesi'ndeki (Schröder 1993: 393, No. 185) diademli kadın başı ile Almanya Hessen Kessel Müzesi'nde korunan (Gercke - Zimmermann-Elseify 2007: 183-186, No. 53) Artemis heykelciğine yakınlık gösterir. Stil açısından karşılaştırılan tüm eserlerin Orta-Geç Antoninler dönemine tarihlendirilmiş olması Side heykelciğinin de bu tarih aralığına yerleştirilmesine olanak tanır.

Kat. Nr. 2 ve 3'deki eserler stil olarak Geç Antoninler dönemi eserlerini takip eder. Eserlerin khitonları üzerindeki çizgisel elbise kıvrımları stil olarak Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan ve Geç Antoninler dönemi'ne tarihlendirilen Tykhe heykelciğine (Özoral 1982: 3-4, Res. 2; Filges 1997: 269, No. 131) benzerlik sunar. Kat. Nr. 4'deki ise bu iki eserden biraz daha sonraki bir zaman diliminde yapılmış olmalıdır. Zira eserin göğüsleri arasındaki kaba ve stilize edilmiş elbise kıvrımları, Manisa Müzesi'nde bulunan Hekate'ye adanmış, Geç Antoninler-Erken Severuslar dönemine tarihlendirilen adak steli (Duruğönül 2015: 145-146, No. 84) üzerindeki tanrıçanın elbise kıvrımları ile benzerlik içerisindedir. Kat. Nr. 6'daki eser ise Severuslar dönemine yerleştirilmiştir. Eserin elbise kıvrımlarındaki şematik ve yer yer sert kıvrım üslubu yine Side Müzesi'nde korunagelen ve MS 3. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen Tykhe torsosu (İnan 1975: 101, No. 46 / Lev. LI, 3-4) ile stil olarak benzemektedir.

Aphrodite'nin Louvre-Napoli tipini detaylı bir irdelemeye tabi tutan araştırmacılar, MS 1.-2. yüzyıllarda önemli bir popüleriteye sahip tanrıçanın, özellikle Traian ile Antoninler dönemi aralığında sıklıkla bahsi geçen bu tip ile gösterildiğini ifade ederler. Hatta bu süreçte tipin varyantlarının arttığını; Severuslar döneminde, esasen MS 2. yüzyılın sonu MS 3. yüzyılda ise tipin düşüş yaşadığını eklerler (Brinke 1996: 15; Alexandridis 2004: 222; Willers 1996: 174). Ancak M. Brinke'ye göre aslında bu düşüş, Aphrodite'nin sadece bu tipi için değil geleneksel tüm tanrı ve tanrıçalara ait heykelciklerin üretimleri için geçerlidir. Araştırmacıya göre böylesine bir düşüşün asıl nedeni MS 3. yüzyılda Isis, Serapis,

Magna Mater veya Mithras gibi kültlerin ve de Hristiyanlığın yayılım alanının artmasıdır. Yaşanılan bu süreç, geleneksel Roma tanrı ve tanrıçalarının da giderek unutulmasına yol açmıştır (Brinke 1996: 15, 17). D. Willers ve A. Filges de araştırmacı ile aynı görüşü paylaşırlar. Hatta tam da bu nedenden dolayı mermer sanatında frizli lahitler gibi alegorik temalı eserlerin daha ön plana geçtiğini ifade ederler (Willers 1996: 172-175; Filges 1999: 424). Bu noktada, ticari potansiyeli oldukça yüksek, verimli bir coğrafyada ve stratejik bir noktada konumlanan¹⁸ Side, kültürel etkilere oldukça açıktır (Nollé 1993: 79). Bu etkileşim, Side Pantheonunda hâlihazırda önem arz eden tanrı ve tanrıçalara, farklı kültürlerden inanışların dâhil edilmesine ve önem kazanmasına neden olmuş olmalıdır¹⁹. Dolayısıyla Side eserlerinin en geç Severuslar dönemine tarihleniyor oluşu da anlaşılabilir bir hal alır²⁰.

Buluntu Yerleri ve Anlamları

A. Alexandridis, tipe ait büyük ölçekli kopyaların çoğunluğunun İtalya - Roma'da, küçük ölçeklilerin ise Küçük Asya'da özellikle mezar ve kutsal alanlarda ele geçtiğini bildirir (Alexandridis 2004: 222). M. Brinke ise herhangi bir bölge sınırlaması yapmadan tanrıçanın bu tipinin çoğunlukla halka açık kamusal ve dinsel alanlarda; çok azının özel konutlarda, nadiren ise tiyatrolarda bulunmuş olduğunu ifade eder (Brinke 1996: 15). Çalışmaya dâhil edilen eserlerden sadece üç tanesinin Side antik kentinde ele geçtiği bilgisine sahibiz. Bunlardan Kat. Nr. 4'deki eser, N1 tapınağında²¹ (Mansel 1948: 256-260), Kat.

¹⁸ Bu özellikleri ile kent, özellikle MS 2. ve 3. yüzyılın başında daha önce hiç olmadığı kadar zenginliğe ve refaha kavuşmuştur (Knoblauch 1977: 4; Mitchell 1995: 238). Side'nin Attaleia'nın yanındaki en önemli liman kenti oluşu Suriye, Kıbrıs ve Mısır'a giden yol güzergâhlarının merkezi konumuna getirmiştir. Öyle ki kent, MS 3. yüzyılın ikinci yarısında Roma İmparatorluğunun doğu seferleri için önemli bir hububat ve operasyon üssü olarak kullanılmıştır (Akdoğan-Arca *et al.* 2011: 297; Brandt – Kolb 2005: 68; Mitchell 1995: 238).

¹⁹ Pamphylia bölgesinde Mısır kökenli tanrıların önemli bir yere sahip oldukları bilinen bir gerçektir. Bölgenin neredeyse tüm kentlerinde Serapis, Isis ve Harpokrates için yazılmış adak yazıtlarının ve heykellerinin varlığı bilinmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Akdoğan-Arca *et al.* 2011: 296.

²⁰ Aynı zamanda MS 3. yüzyılın sonlarına doğru Roma'nın devlet otoritesinin zayıflamasından kaynaklı korsancılığın yeniden canlanması hususu, Side'deki refah seviyesinin düşmesine ve mali sıkıntılarının yaşanmasına da neden olmuştur (Mansel 1978: 15; Mitchell 1995: 235-238; Bean 1999: 66). Bu durum, MS 4. yüzyıla gelindiğinde ise daha ciddi boyutlara ulaşmıştır. Zira bahsi geçen bu dönemde İmparatorlar için dikilen heykellerin kaideleri bile daha önceki yüzyıla ait kaidelerin ikinci kez kullanılması ile oluşturulmuştur (Mansel 1978: 15).

²¹ Side yarımadasının güney ucunda, limanın doğusunda iki adet tapınak yer alır. A. M. Mansel bunları kent planında N1 ve N2 olarak adlandırır. Mansel'e göre küçük olan N1 tapınağı Apollon'a; büyük olan N2 ise Athena'ya atfedilmiştir (Mansel 1978: 133-134). H. S. Alanyalı ise, Mansel'in aksine büyük olan N2 tapınağının (tapınağına ait frizdeki üç ayaklı kazan tasvirinden dolayı) Apollon'a, küçük olan N1'in (tapınağına ait frizin konsolları arasına yerleştirilen ve Athena ile ilişkilendirilen Medusa başlarından dolayı) ise Athena'ya ait olması gerektiğini savunur (Alanyalı 2011: 78).

Nr. 6'daki Agora'nın kuzeybatısındaki portik dükkânlarında²² bulunmuştur. Her iki heykelciğin de bulunduğu yıllara ait kazı raporları incelendiğinde eserlerin çok genel bir bilgilendirme ile bahislerinin geçtiği görülür. Bu durum heykelciklerin işlevleri ve anlamları hakkında yorum yapmayı zorlaştırır. Ancak yine de 4 numaralı eserin tapınak alanından ele geçmiş olması bir adak eşyası olarak yorumlanmasına olanak tanır. Kentte ele geçtiğini bildiğimiz Kat. Nr. 3'deki eser ise konutların bulunduğu bir yapı kompleksinin üst seviyelerinde, neredeyse yüzey toprağı içerisinde ele geçmiştir²³. Bu tip küçük heykelciklerin konut yapılarından ele geçtiği bilinir, ancak bahsi geçen eserin yüzey toprağına yakınlığı doğrudan alt seviyelerdeki yapı kompleksi ile ilişkilendirmeyi zorlaştırır.

Bu eserlerin dışında Kat. Nr. 5'dekin de buluntu yerinden söz edilmesi gerekir. Bahsi geçen eser, Side kenti teritoryumuna komşu Çavuşköy'de ele geçmiştir²⁴. Belki de bu bilgiden daha da önemlisi İnan'ın, bu eseri yine aynı müzede korunagelen Ares (Env. No. 196) ve Zeus (Env. No. 195) heykelcikleri ile birlikte bir mezardan ele geçtiği bilgisini vermesidir (İnan 1975: 156). Eserlerin aynı yapıdan çıkmış olmaları önemlidir. Bu birliktelikle ilgili A. Filges ve E. Bartman önerilerde bulunur. Filges'e göre, Aphrodite ve Ares yer altındaki mistik evliliğe işaret eder, ancak Zeus bu birlikteliğe uymaz. Bu nedenle de üçünün bir arada olma nedeni tanrısal bir sohbe işaret ediyor olmalıdır (Filges 1999: 425). Bartman ise, bu eserlerin mezar sahibi adına bir adak işlevi görmüş olabileceklerini, mezarda bulunmuş olmalarına rağmen bunların doğrudan ölü kültüne bağlanmaması gerektiğini,

Fig. 5a-b

²² Eserin müze envanter bilgilerinde, 2004 yılında Side antik kenti içerisindeki "C" caddesinden ele geçtiği yazılıdır. Bu yıla ait çalışma raporları incelendiğinde ise "C" caddesi ile aynı doğrultudaki agora yapısının kuzeybatısında yer alan portik dükkânlarında çalışmalarının yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Bkz. İzmirliğil 2005: 80.

²³ Side'de 2018 yılının Ocak ayında, Side Müzesi Müdürlüğü denetimince gerçekleştirilen III. Derece Arkeolojik Sit Alanındaki 331 numaralı parsel, Sondaj 12/SB1'de ele geçmiştir.

²⁴ Çavuşköy, Antalya'nın Manavgat ilçesine bağlı bir mahalledir ve Side'nin kuzeydoğusunda yer almaktadır.

Fig. 6a-b

mezar sahibinin yaşamı boyunca bağlı olduğu tanrı ve tanrıçalara ait heykelticiklerin de ölünün mezarına bırakılmış olma ihtimali üzerinde durmaktadır (Bartman 1992: 47). Bu noktada Filges gibi üç eser için ortak bir anlam yüklemektense Bartman gibi heykelticiklerin her birinin ayrı bir anlamı²⁵ olup bir adak eşyası olarak konulduğunu düşünmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Zira bu üçlünün bugüne kadar kültürel birlikteliğine işaret eden herhangi bir veri de bilinmemektedir.

Bu dört eserin dışında geriye kalan iki eser de (Kat. Nr. 1 ve 2) satın alma yolu ile müzeye kazandırılmıştır. Bunlardan sadece 1 numaralı eserin Side teritoryumuna yakın Akdamlar'dan²⁶ satın alındığı kayıtlara düşülmüştür.

Tanımlanabilen Ortak Ögeler

Side kentinde bugüne kadar henüz bir heykel atölyesi tespit edilememiştir. Ancak İnan, epigrafik verilerin²⁷ kentte Helenistik dönemden itibaren heykeltıraşlık faaliyetleri ile ilgili önemli bilgiler sunduklarını ifade eder. Ayrıca kentte ele geçen yarım kalmış iki adet büyük boy heykel başının da atölyenin varlığına işaret eden önemli veriler olduklarını ekler (İnan 1975: 7). Filges ise Küçük Asya'daki küçük boy mermer heykelticikleri konu aldığı yayınında Side için de bir atölye önerisinde bulunur (Filges 1999: 418). Bu düşüncesinin temelini ise Side ve Antalya Müzesi'nde korunan, bu çalışmanın da konusunu oluşturan Aphrodite'nin Louvre –Napoli tipindeki heykelticikleri yerleştirir. Araştırmacı, bahsi geçen yayınında toplam altı adet heykelticği bu tip içerisinde değerlendirmiştir. Bu eserlerden üçü Antalya Müzesi'nde (Env. No. 318, 1008 ve 1009), geriye kalanlar ise birer örnek ile Side (Kat. Nr. 5), Eskişehir ve Freiburg'dadır. Bahsi geçen eserlerden sadece iki tanesinin

²⁵ G. Işın'a göre cinsiyet ayrımı yapılmaksızın mezarlara bırakılan Aphrodite heykelticiklerinde tanrıçanın 'yeniden yaratıcı' gücü önemli bir rol oynamaktadır. Böylece yeniden hayata dönebilmek için bir umut kaynağı olmaktadır (Işın 2007: 35).

²⁶ Akdamlar, Antalya'nın Konyaaltı ilçesine bağlı bir mahalle olup, Antalya merkezine 18 km uzaklıktadır.

²⁷ Side'de bulunan bir heykel kaidesinin üzerinde "Apollonios, Apollodoros'un oğlu Apollonios'un torunu kendi heykelini tüm tanrılara sundu, yapıt Artemon oğlu Side'li Mnaseas tarafından yapılmıştır" ifadesi yer alır. G. E. Bean'e göre yazıtın günümüze kadar ulaşabilmiş olmasının nedeni, söz konusu kaidenin İmparator Claudius'un heykeli için tekrar kullanılmış olmasıdır (Bean 1965: 3 No. 81). Ayrıca yazıt, Hellenistik dönemde varlığı bilinen Mnaseas adındaki Side'li bir heykeltıraşın kentteki faaliyetini bildirmesi adına oldukça önemlidir. Side'li bir başka heykeltıraşın ismini taşıyan diğer bir yazıt ise Lindos'ta ele geçmiştir ve J. İnan'ın ifadesine göre, yazıttaki heykeltıraşın ismi *Thaos*'tur. Bu yazıt ise, Side'li heykeltıraşın Hellenistik dönemde bir başka ülkede çalıştığını göstermesi açısından oldukça önem taşımaktadır (İnan 1975: 7).

müzeye nasıl kazandırıldığı bilgisi vardır. Antalya'daki 318 envanter numaralı eser; Manavgat-Seydiler'den, Side'deki ise Çavuşköy'den satın alınmadır. Araştırmacıya göre eserlerin çoğunluğunun buluntu yeri Side ve çevresine yakındır. Bundan dolayı da atölye Side'de olmalıdır. Eğer böyle olmasaydı heykelticilerin kent ve çevresi dışında sadece birer örnek (Eskişehir ve Freiburg) ile değil daha geniş bir yayılım alanına sahip olmaları gerektiğini ilave eder (Filges 1999: 418).

Ancak araştırmacının bu son tespitine bir açıklık getirmek gerekir. Çünkü tanrıçanın bu örnekler dışında Afyon, Ödemiş, Yalvaç (iki adet), Mardin, J. Pauly Getty Müzesi, Sotheby's koleksiyonu ile Tralleis'de de bu tip içerisinde gösterildiği heykelticileri vardır. Hatta bu örneklerde de tanrıçaya yanında yine tıpkı Side ve Antalya örneklerinde olduğu gibi küçük birer çocuk eşlik etmektedir. Bu tespit, tipin bahsedilenden daha geniş bir yayılım alanına sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca eğer bir atölyeden söz etmek isteniliyorsa tipin yayılım alanından ziyade eserler arasındaki teknik ve üslup açısından benzerlikler araştırılmalıdır. Özellikle de üslup analizi atölye saptamada en geçerli yöntemdir. Ancak bu sayede ustasından öğrencisine nesiller boyu devam eden ve gelenek haline dönüşen öğelerden söz edilebilir. Böylece üslup birlikteliği olan eserler, ortak bir atölyeye de işaret edebilmektedir. Tam da bu noktadan hareketle çalışmaya dâhil edilen eserler üzerinde böylesine bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Ancak Side Müzesindeki altı eserden sadece üç tanesinin (Kat. Nr. 3, 4 ve 6) kent içinden, ikisinin (Kat. Nr. 1 ve 5) Side teritoryumuna yakın yerlerden ele geçtiğini, sonuncusunun (Kat. Nr. 2) ise nereden satın alındığının dahi bilgisinin olmadığını belirtmek gerekir. Bunun yanı sıra Kat. Nr. 1 ve 5 numaralı eserlerin dışındaki heykelticilerin korunmuşluk düzeyleri de maalesef ki iyi değildir. Eserlerin bu özel durumları üslup açısından tam anlamı ile bir karşılaştırma yapılmasını zorlaştırmakta, ortaklıklar yakalansa dahi buluntu yerlerinin bilinmezliği atölye için kesin ifadeler kullanılamamasına neden olmaktadır. Ancak tüm bu durumlara rağmen yapılan üslup analizi şu sonucu beraberinde getirmiştir: 2, 3, 4 ve 5 numaralı eserlerin sol göğüs altındaki elbise rulosu keskin üçgen; 1 ve 6 numaralıların ise yuvarlak bir forma sahiptir. Ayrıca 2, 3 ve 4'ü bir araya getiren başka bir özellik ise bahsi geçen elbise rulosunun bu eserlerde 5 numaralı esere göre daha kalın ve özensiz yapılmış olmasıdır. Side Müzesi eserleri arasındaki benzerlikler maalesef bunlar ile sınırlıdır. Ancak bu eserlerden 1 ve 5'e üslup açısından en yakın örnekler, Antalya Müzesi'ndeki 318 ve 1008 envanter numaralı eserlerde yakalanır. Bu dört eserde de hem tanrıça hem de ona eşlik eden Eros, çok ufak farklılıklar dışında (Örneğin 318 numaralı eserin vücudunun diğerlerine göre daha *dolgun yapılmış olması ya da Kat. Nr. 1'deki Eros'un elinde diğerlerinden farklı olarak meşale tutması gibi*) birbirlerini neredeyse aynı ustanın elinden çıkmışçasına takip ederler. Antalya örneklerinden sadece 318 numaralı eserin buluntu yeri bellidir. Eser, Manavgat-Seydiler'den ele geçmiştir. Side eserlerinden 5 numaralı olan Çavuşköy'den; 1 numaralı ise Manavgat-Akdamlar'dandır. Dolayısıyla birbirlerine yakın coğrafyada ele geçen bu eserler arasındaki üslup benzerliği, şu andaki veriler ışığında eserlerin ancak ya aynı ustanın elinden çıkarak bölgeye dağıtılmış olabileceğini ya da gezici bir ustanın söz edilebileceğini önermeye imkân tanır.

Genel değerlendirme

Side Müzesi'nde, bu çalışma kapsamında değerlendirilen heykelcikler ile aynı ölçülere sahip 19 adet Aphrodite heykelciğinin varlığı daha bilinir (Öztunç 2018). Tanrıçayı farklı tiplerde (Antalya, Yarı giyimli Pudica vs.) gösteren bu heykelcikler arasında sayısal yoğunluk Louvre-Napoli tipine aittir. Tanrıça, buradaki çalışmada da konu edildiği üzere altı örnekte bu tipin ayırt edici özelliklerine sahiptir. Ancak bu altı heykelcikten en azından tüm olarak korunagelen 1 ve 5 numaralı eserlerin ana tipten farklı motifleri barındırdığı gözlenmiştir. Bundan dolayı da bu iki eser, tipin birer varyantı olarak kabul edilmiştir. Aphrodite'nin bu tipinin diğerlerine oranla sayıca fazlalığı Side ve çevresi için özel bir anlam ifade etmemelidir. Zira tanrıça, antik dönemde en çok bu tipi içerisinde betimlenmiştir. Dolayısıyla Side eserleri de bu moda içerisinde yerlerini almış olmaktadır.

Kuşkusuz ki Side'de İnan'ın, epigrafik ve arkeolojik verilerden hareketle önerdiği bir heykel atölyesi mevcut olmalıdır. Ancak çalışmaya konu olan eserlerin buluntu yerlerine dair bilgilerin yetersizliği, hem taşıdıkları anlamlar hem de üretim merkezi ile ilgili ifadelerde öneriden ileriye gidilememesine neden olmuştur. Fakat bu çalışma sayesinde eserlerin bilim dünyasına tanıtılması ve Side eserleri gibi tipin birer varyantı olan eserlerin tipolojik ve üslup açısından bir arada değerlendirilmesi ileride konu ile ilgili yapılacak diğer çalışmalara bir altlık oluşturması açısından önemlidir.

Katalog²⁸

Kat. Nr. 1 (Fig. 1a-b)

2001 – Manavgat / Akdamlar (Satın alma - Env. No. 1655)

Y 31.5 cm; G 14.5 cm; D 7.8 cm; KY 5.5 cm; KG 15.5 cm; KD 9.1 cm.

İnce gözenekli beyaz mermer.

Orta – Geç Antoninler Dönemi.

Yayınlanmamıştır.

Oldukça iyi durumda korunmuş, profilli bir kaide üzerinde ayakta duran kadın heykelciğinin sol omuza düşen saç buklesinin bir kısmı kırık ve eksiktir. Boynun vücuda birleştiği yerde ve sağ kolu üzerinde çatlaklar mevcuttur. Heykelciğin sol yanındaki çocuk heykelciği iyi korunmuş durumdadır.

²⁸ Katalogda her bir eserin buluntu yılı/müze kazandırıldığı yıl, buluntu yeri/müze geliş şekli, envanter/etüt numarası, ölçüleri, malzemesi, dönemi, yayınlanmış olanların kaynakları ve korunmuşluk durumları ile ilgili kısaca bilgi verilmiştir. Ölçülerde şu kısaltmalar kullanılmıştır:

Y: Yükseklik; G: Genişlik; D: Derinlik; KY: Kaide Yüksekliği; KG: Kaide Genişliği; KD: Kaide Derinliği.

Kat. Nr. 2 (Fig. 2a-b)

1969 – Satın alma (Et. No. 1462)

Y 12.0 cm; G 8.5 cm; D 3.9 cm.

İnce gözenekli beyaz mermer.

Geç Antoninler Dönemi.

Yayınlanmamıştır.

Boyundan itibaren baş; sağ kol, dirsekten itibaren sol kol ve kalçadan aşağısı kırık ve eksiktir. Sol omuzda ve göğüste, ayrıca sağ göğüs altında kırıklar ve kopmalar mevcuttur. Arka yüzey kabaca işlenmiştir.

Kat. Nr. 3 (Fig. 3a-b)

2018 – Side Antik Kenti 331 No'lu Parsel (Et. No. 3006)

Y 8.4 cm; G 9.7 cm; D 4.8 cm.

Geç Antoninler Dönemi.

İnce gözenekli beyaz mermer.

Yayınlanmamıştır.

Boyun ile birlikte baş, sağ ve sol kolun pazı hizasından aşağısı ve heykelciğin belden aşağısı kırık ve eksiktir. Yüzeyde aşınmalar ve yer yer kopmalar mevcuttur.

Kat. Nr. 4 (Fig. 4a-b)

1947 – N1 Tapınağı (Et. No. 562)

Y 7.2 cm; G 8.1 cm; D 3.8 cm.

Orta gözenekli beyaz mermer.

Geç Antoninler – Erken Severuslar Dönemi.

İnan 1975: 168 No. 134, Lev. LXXXVIII, 4.

Boyun ile birlikte baş, sağ kol, sol kolun pazı hizasından, heykelciğin ise bel hizasından aşağısı kırık ve eksiktir.

Kat. Nr. 5 (Fig. 5a-b)

1959 – Manavgat / Çavuşköy (Satın alma - Env. No. 197)

Y 33.4 cm; G 14 cm; D 7.0 cm; KY 4.1 cm; KG 13 cm; KD 7.3 cm.

İnce gözenekli beyaz mermer.

Orta – Geç Severuslar Dönemi.

İnan 1975: 38-40, No. 8, Lev. XX, 1-2; Brinke 1991: 77, 113, 224, No. KM51; Filges 1999: 378, 403, 427, Lev. 35-3.

İyi durumda korunmuş, profilli bir kaide üzerinde ayakta duran kadın heykelciğinin sol eli ve sol omuza düşen saç buclesinin bir kısmı kırık ve eksiktir. Baş, boyundan kırık olarak ele geçmiş ancak sonradan kırık yerlerinden birleştirilmiştir. Sağ diz üzerinde küçük bir kopma mevcuttur. Kaidenin sağ alt köşesinde ufak bir parça kırıktır. Heykelciğin sol yanında iyi durumda korunmuş çocuk heykelciğinin sol kanadının uç kısmı kırık ve eksiktir.

Kat. Nr. 6 (Fig. 6a-b)

2004 – Agora'nın Kuzeybatısındaki Portik Dükkânlar (Et. No. 1851)

Y 10.2 cm; G 13.3 cm; D 4.9 cm.

Orta gözenekli beyaz mermer.

Severuslar Dönemi.

Yayınlanmamıştır.

Boyun ile birlikte baş, sağ kolun pazı hizasından aşağısı, sol alt kolun yarısından aşağısı ve heykelciğin belden aşağısı kırık ve eksiktir. Yüzeyde aşınmalar ve yer yer kopmalar mevcuttur.

Kaynakça

Akdoğu-Arca, E. – N. Gökalp – N. Tüner-Önen 2011

“Pamphyliya Bölgesi'nin Mısır ve Kıbrıs ile olan İlişkileri”, *Olba* XIX: 287-312.

Alanyalı, H. S. 2011

“Side'nin Roma Dönemi Pantheonu”, *Anadolu/Anatolia* 37: 75-92.

Alexandridis, A. 2004

Die Frauen des römischen Kaiserhauses, Mainz.

Bartman, E. 1992

Ancient Sculptural Copies in Miniature, Leiden-New York-Köln.

Bean, G. E. 1965

Side Kitabeleri / The Inscriptions of Side, Ankara.

-1999

Eskiçağ'da Güney Kıyıları. İ. Delemen – S. Çokay (çev), İstanbul.

Bieber, M. 1933

“Die Venus Genetrix des Arkesilaos”, *RM* 48: 261-276.

Brandt, H. – F. Kolb 2005

Lycia et Pamphylia: Eine römische Provinz im Südwesten Kleinasiens, Mainz am Rhein.

Brinke, M. 1991

Kopienkritische und typologische Untersuchungen zur statuarischen Überlieferung der Aphrodite Typus Louvre-Neapel, Hamburg.

-1996

“Die Aphrodite Louvre-Neapel”, *AntPl* 25: 7-64.

Cox, W. M. – A. Cameron 1937

Monumenta Asiae Minoris Antiqua Vol. V: Monuments from Dorylaeum and Nacolea, Londra.

Delivorrias, A. – G. Berger-Doer – A. Kossatz-Deissmann 1984

“Aphrodite”, N. Yalouris (ed.), *LIMC II*, 1-2: 2-151.

Dinç, M. 2013

Tralleis Heykeltıraşlık Eserleri. 1996 – 2002 Kazılarında Ele Geçen Hellenistik ve Roma Dönemi Mermer Heykeltıraşlık Buluntuları, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Mersin.

Durugönül, S. 2015

“Manisa Müzesi’ndeki Arkaik-Roma Dönemi Kabartmaları”, S. Durugönül (ed.), *Manisa Müzesi Heykeltıraşlık Eserleri*, Mersin: 115-159.

Filges, A. 1997

Standbilder jugendlicher Göttinnen: Klassische und frühhellenistische Gewandstatuen mit Brustwulst und ihre kaiserzeitliche Rezeption. Wien.

-1999

“Marmorstatuetten aus Kleinasien Zur Ikonographie, Funktion und Produktion antoninischer, severischer und späterer Idealplastik”, *IstMitt* 49: 377-430.

Gercke, P. – N. Zimmermann-Elseify 2007

Antike Skulpturen: Antikensammlung Museumslandschaft Hessen Kassel, Mainz am Rhein.

Gülbay, O. 2014

“A group of Marble Statuettes in the Ödemiş Museum”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 32: 177-196.

Işın, G. 2007

Patara V.1: Patara Terrakotaları Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri, İstanbul.

İnan, J. 1965

Antalya Bölgesi Roma Devri Portreleri, Ankara.

-1975

Side'nin Roma Devri Heykeltıraşlığı, Ankara.

İnan, J. – E. Rosenbaum 1966

Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor, London.

İzmirligil, Ü. 2005

“Side Tiyatrosu ve Çevresinde Kazı, Koruma-Onarım Çalışmaları 2004”, *ANMED* 3: 79-83.

Kane, S. – S.C. Carrier 1988

“Relationship between Style and Size of Statuary and the Availability of Marble at Cyrene”, N. Herz – M. Waelkens (eds.), *Classical marble: Geochemistry, Technology, Trade*, Dordrecht: 197-206.

Koçak, M. 2016

“Antakya’da “Dansa Davet”?: İki Heykel Başı Üzerine Düşünceler”, *Olba*, XXIV: 323-339.

Knoblauch, P. 1977

Die Hafenanlagen und die anschliessenden Seemauern von Side, Ankara.

Mansel, A. M. 1948

“1947 Side (Eski Antalya) Kazıları”, *Bulleten* 12/45-46: 256-260.

-1978

Side: 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları, Ankara.

Mitchell, S. 1995

Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor, Vol 1, Oxford.

Nollé, J. 1993

Side im Altertum. Geschichte und Zeugnisse. Band I: Geographie - Geschichte - Testimonia - Griechische und lateinische Inschriften (1-4), Bonn.

Özoral, F. 1982

“Kutludüğün Heykelcikleri”, *TAD* 26/1: 1-10.

Öztunç, H.Y. 2018

Side Müzesi'nde Bulunan Mermer Tanrı ve Tanrıça Heykelcikleri, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir.

Romano, I.B. 2006

Classical Sculpture: Catalogue of Cypriot, Greek, and Roman Stone Sculpture in the University of Pennsylvania Museum of Archeology and Anthropology. Philadelphia.

Schmidt, E. 1997

“Venus”, V. Lambrinouidakis, (ed.), *LIMC VIII, 1-2*: 192-230.

Stewart, A. 1990

Greek Sculpture, New Haven.

Schröder, S. 1993

Katalog der Antiken Skulpturen des Museo del Prado in Madrid, Band 2: Idealplastik, Mainz am Rhein.

Willers, D. 1996

“Das Ende der antiken Idealstatue”, *MusHelv* 53/2: 170-186.

Wood, S. 1986

Roman Portrait Sculpture 217- 260 A.D: The Transformation of an Artistic Tradition, Leiden.